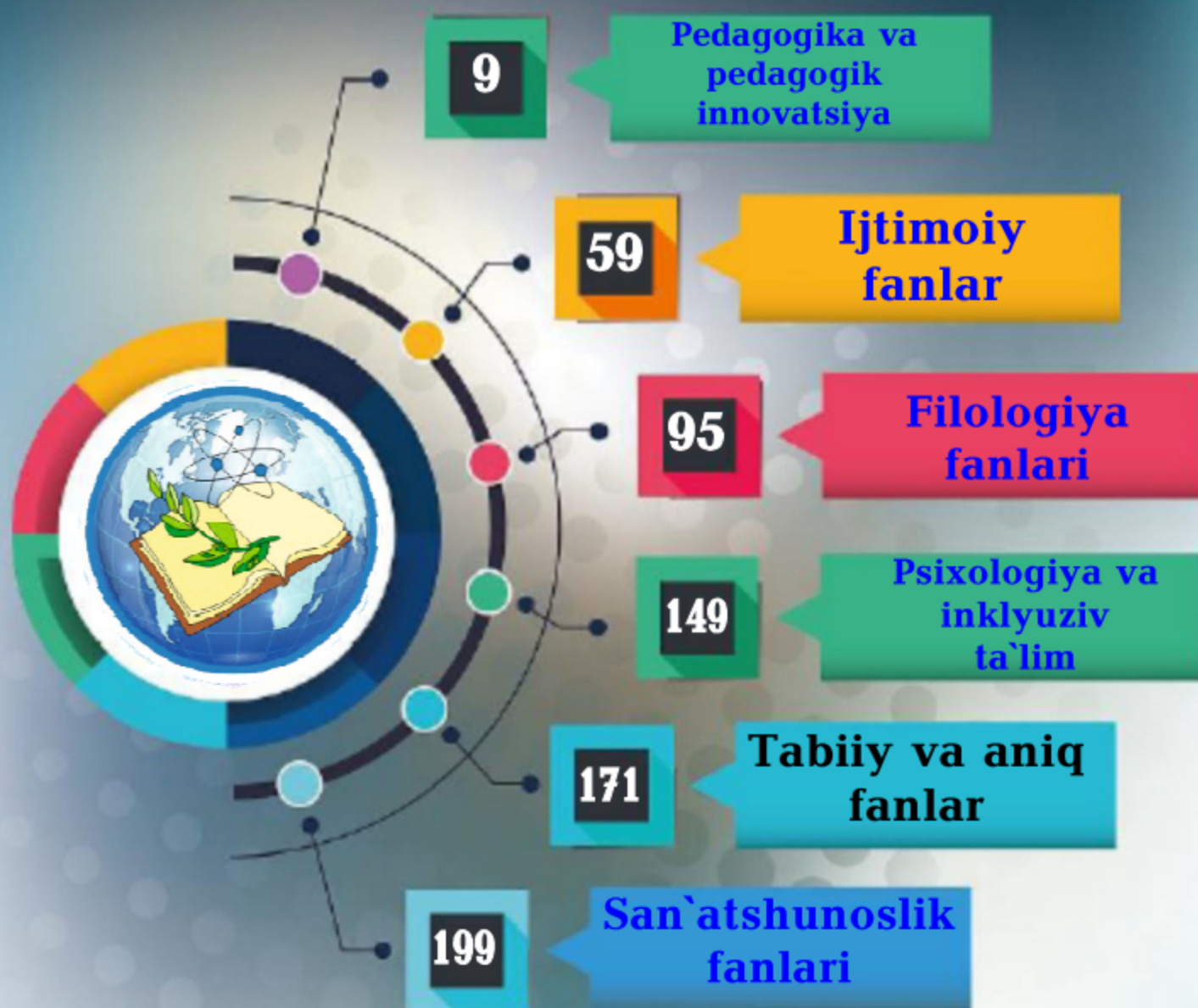

TAFAKKUR

ZIYOSI

ilmiy-uslubiy jurnal
Тафаккур зиёси 2/2020

Хуршида НАРХОДЖАЕВА. Жараён англлатувчи ясама терминларни тартибга солиш масалалари.....	114
Гулбахор ТОЖИЕВА. Тил лексикаси тадқиқи муаммолари	117
Tatara KAVILOVA. The internet in the process of teaching a foreign language.....	119
Феруза ШУКУРОВА. Роль коммуникативной компетенции в обучении иностранным языкам.....	122
Феруза КАСЫМОВА. Современные педагогические технологии, обеспечивающие качество обучения на уроках русского языка в школах.....	125
Сурайё ЭШАНКУЛОВА. Аънавий образлар генезиси (Нодира ижоди мисолида).....	126
Кўлдош ПАРДАЕВ. Муқимий ҳажвий асарлари манбасининг қиёсий таҳлили.....	129
Зулфия ПАРДАЕВА, Феруза ТУРДИБАЕВА. Шеърятда нур ва ранг талқини.....	132
Марғуба МИРҚОСИМОВА. Муҳаммад Юсуфнинг поэтик образ яратиш маҳорати.....	135
Шахло БОТИРОВА. Бадий психологизм критерийлари ва замонавий ўзбек романчилиги.....	138

ПСИХОЛОГИЯ ВА ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ

Махматмурод ШОМИРЗАЕВ. Технология таълимда халқ хунармандчилигининг психологик-педагогик имкониятлари.....	141
Отабек БАХРОМОВ, Рустам АБДУРАСУЛОВ. Ёш футболчиларда қатъият ва ишончни кучайтирувчи мотивациянинг аҳамияти	143
Фулом АРИФХОДЖАЕВ, Муҳаммадазизхўжа ЖўРАХЎЖАЕВ, Марҳабо АРИФХОДЖАЕВА. Л. С. Выготскийнинг инсон психикасига оид таълимоти ҳақида.....	146
Нодира ТОШПЎЛАТОВА, Азиза КОМИЛОВА. Богча ёшидаги болаларда ҳиссиётларнинг ривожланиши.....	150

ТАБИИЙ ВА АНИҚ ФАҢЛАР

Зухра ЯХШИЕВА, Акбар БОЙҚУЛОВ, Умида ХУДОЙБЕРДИЕВА. Терпенлар мавзусини замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиб ўқитиш.....	152
Наргиза МЎМИНОВА, Зеби ЮНУСОВА, Комила РАШИДОВА. Кимё фанини ўқитишда қўлланиладиган интерфаол услублар.....	154
Шавкат ШАРИПОВ, Дилафруз МУРАДОВА, Гулҳаё ОЛИМОВА. Табиий манбалар асосида ацетилен спиртлар ва нитриллар синтезининг педагогик асослари.....	157
Файрат ҚОДИРОВ, Шохсанам КАМОЛОВА. "Авесто" да экологик тарбия масалаларининг ўзига хос хусусиятлари.....	161
Rahmatilla BEKMIRZAEV, Xursanoy BEKMIRZAEVA, Dilshod RAUPOV, Zilola IGAMQULOVA, Bakhodir NABIEV. Sufia radio observatory in Uzbekistan: progress and radio-seeing research plans.....	163
Иброҳим ХАТАМОВ. Мактабда ноевклид геометрия элементларидан фойдаланиш хусусиятлари	165
Диларо НУСРАТОВА. Дарсни интерфаол усулда ташкил этишнинг аҳамияти.....	168
Миржалол ШОДМОНҚУЛОВ, Йигитали ХАНДАМОВ. Бир жинсли пластинкани симметрик қиздириш вақтини оптималлаштириш масаласи.....	172
Жамшид ЭРГАШЕВ, Алишер БЕРКИНОВ. Қуёш батареясида олинган электр энергиясининг афзалликлари	174

САНЪА ШУНОСЛИК ФАҢЛАРИ

Ҳасанхон ОМОНОВ, Гулҳаё ДЎСМУҲАММЕДОВА. Ўзбек санъатида мумтоз мусиқанинг ўрни.....	178
--	-----

ЖАВОНДАГИ ХАЗИНА

Олек КИМ, Назира МУХИТДИНОВА. О принципах портретной характеристики в романах А. Белого "Петербург" и Д. Джойса "Улисс".....	181
Зухра МАМАДАЛИЕВА, Мафтуна ЮСУПОВА. «Ўтган кунлар» романида дўст образи талқини.....	184

ЕШ ТАДҚИҚОТЧИЛАР

Элмира ҲАЗРАТҚУЛОВА. "Бобурнома" ва "Тарихи Рашидий" да тазкирага хос хусусиятлар ифодаси.....	186
Камола РАХМАТЖОНОВА. Ўзбек тилида келишикларнинг ўрганилиш тарихи.....	189
Муқаддас ТўРАБОЕВА. Бошланғич синф она тили таълимида машқ ва топшириқлардан фойдаланиш.....	192
Наргиза БЎРИЕВА. Шекспир сонетларини ҳикоянавислик контекстида ўрганиш масаласи.....	195
Обид АЗИЗОВ. Ўқувчиларда коммуникатив компетенцияни инновацион ёндашув асосида шакллантириш йўллари.....	198
Хикматилло ДУСМАТОВ. Ҳарбий авиация таълим тизимини бошқариш методологияси ва концептуал асослари.....	200
Соҳибжон БОЙСИНОВ. Адабиёт тарихидаги шеърлий шакллар орасида тўртликларнинг ўрни.....	203
Анвар РЎЗИЕВ. Мутафаккирларимизнинг меросини ўрганиш тарихий мезон сифатида	206
Низом ТАНГИРОВ. Фанлараро ёндашув шаклланишининг асослари.....	209
Гулруҳ НОРБЕКОВА. Чет тили ўрганишдаги туртки масаласининг таснифи ва аҳамияти	212
Дилафруз ҒАФҒАРОВА. Шекспир трагедияларининг прагматик ва дискурс таҳлили.....	214
Жамшид ОРИШЕВ. Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларини тайёрлашда ахборот технологияларининг ўрни.....	216
Дилшод ЮНУСОВ. Талабаларда педагогик ҳурфикрликни ривожлантиришнинг ижтимоий асослари.....	219

БЎЛАЖАК ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ТАЙЁРЛАШДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ЎРНИ

Жамшид ОРИШЕВ - ўқитувчи
Жиззах давлат педагогика институти

АННОТАЦИЯ. Ушбу мақолада касб - ҳунар эгаллашда шарқ алломаларининг қарашлари, бўлажак технологик таълим ўқитувчиларини тайёрлашда қўйилган педагогик масалалар ва бунда ахборот технологияларининг аҳамияти хусусидаги мулоҳазалар баён этилади.

КАЛИТ СЎЗЛАР: касб-ҳунар, Технологик таълим, Информатика фани, ахборот технологиялари, ахборот тизимлар.

АННОТАЦИЯ: В статье на ряду с взглядами восточных учёных о занятии профессии указаны рассуждения о педагогических проблемах при подготовке преподавателей будущего технологического образования и роль информационных технологий.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: профессия, технологическое образование, предмет "Информатика", информационное технологии, информационное система.

ABSTRACT: This thesis deals with the views of oriental scholars in occupation future technology education teachers, reflect on pedagogical problems and information technology.

KEYWORDS: Profession - handicraft, education of technology, Informatics, information technology, system of information.

Республикамизнинг ҳар томонлама тараққий этиши таълимнинг ривожланишига ва мазмунли такомиллашиб боришига боғлиқ. Бугунги кунда таълим сифати самарадорлигини ошириш энг долзарб масалалардан бири бўлиб ҳисобланмоқда. Президентимизнинг 2018 йил 5 июндаги "Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохатларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" - ги ПҚ -3775 қарори бунинг яққол далилидир. Бу қарорда бугунги кунда Олий таълим муассасаларида таълим сифатини оширишга, Республикада амалга оширилаётган ислохатлар, ижтимоий ва иқтисодий соҳалардаги янгиланишларда ушбу муассасаларнинг фаол иштирокини таъминлашга тўсиқ бўлаётган бир қатор муаммолар сақланиб қолинаётганлигига алоҳида урғу берилган¹.

Мустақил давлатимизнинг келажаги учун янгича интеллектуал салоҳиятга эга бўлган яъни замонавий тафаккурга, маданиятга, маърифатга, касбий фазилатларга эга бўлган авлодни тарбиялашга мустаҳкам бой миллий меросимиз, пойдеворимиз бор экан, демак ўсиб келаётган ёш авлодни соғлом ва баркамол қилиб тарбиялаш ишини яхшилаш тўғрисидаги олиб борилаётган ислохатларнинг асосий йўналишларини, ушбу тизимни ҳам мазмунан, ҳам шаклан тубдан замонавий талаблар асосида янгилаш зарур. Бу бевосита бўлажак технологик таълим ўқитувчилари (БТЎ)га ҳам тегишлидир. Зеро, ёшларга касб-ҳунар сирларини мукаммал ўргатиш, технологик маданият, уларни ҳалол, онгли меҳнат қилишга йўналтириш технология фани ўқитувчисининг асосий вазифаларидан биридир. Бу эса баркамол авлод тарбиясида муҳим аҳамиятга эгадир. Бой миллий меросга эга бўлган халқимиз ўз тараққиётининг ҳеч бир босқичини илм-маърифатсиз, касб-ҳунарларсиз тасаввур қилмайдилар. Бу

борада узоқ ўтмишдан биттагина далилни келтириш билан кифояланамиз.

"XII-XIII асрнинг буюк алломаларидан ҳисобланган Саъдий Шерозий (1184-1292) "Гулистон" асарига тарбиянинг таъсири баёнига қуйидагича ҳикоя келтиради: "Бир донишманд фарзандларига панду насихат қиларди: Азиз ўғлонларим ҳунар ўрганинлар, зероки, молу дунёга эътиқод йўқ ва олтин кумуш сафарда хатарлидир. Қароқчи ўғирлаб кетади ёки эгаси еб-ичиб тамомлайди. Аммо, ҳунар қайнар булоқ, туганмас давлатдир, агар ҳунарманд молидан маҳрум бўлса, қайғуси йўқдир, ҳунарнинг ўзи давлатдир. ҳунарманд қаерга борса, кадрланади ва уйнинг тўридан жой олади, ҳунарсиз одам эса ҳамиша машаққат чекади, тиланчилик қилади"².

Демак, бугунги баркамол авлодимизга хос хусусиятлардан бири - касб-ҳунарли бўлиш ва ўз касби сирларини мукаммал эгаллаб олишдан иборат. Технология фани ўқитувчиси ёшларнинг касбга йўналтирувчи, уларга касблар ҳақида дастлабки тушунча, билим, кўникма ва малакаларни бера оладиган шахсдир. Шунинг учун у ўзининг касбий фаолияти давомида қуйидаги кўринишдаги педагогик муаммоларни ҳал қила олишга эришиши лозим:

- таълимни ривожланиши ва тарбиявийлигини таъминлаш;

- таълимни ижтимоий фойдали меҳнат, технология ва касб таълимининг бошқа турлари билан интеграциясини ўрната олиш;

- дарсда ва дарсдан ташқари ҳолатларда ўқувчиларнинг билиш ва техник қобилиятларини уйғун ҳолда олиб бориш;

- ўз ўқувчиларига ақлий, ҳиссий, маънавий, ахборотли таълим беришда ижодкорликни қўллаш олиш;

- ёшларни касбга тўғри йўналтириш ва келажак орзу-режаларининг рўёбга чиқишида ўз хиссасини

кўшиш:

- технология фанини ўқитиш жараёнида ўқувчиларнинг эгаллаётган касбларига бўлган муносабати ва касбий кўникмаларини шаклланишига эътибор қаратиш ва шу кабилар.

Шунинг билан бирга Технология фани ўқитувчиси ўз касбий фаолиятини самарали олиб бориш учун куйидаги вазифаларни ҳал қила олиш кўникмасига эга бўлиши керак: таълимни лойиҳалаштириш ва режалаштириш; ташкиллаштириш; таълим муҳитини ахборотлаштириш; таълимни ривожлантириш; таълим мазмунини мўлжаллай олиш; таълимга жалб қила олиш; таълимга ижодий ёндашиш; таълимни техник таъминотини ярата олиш; масофавий таълим, онлайн таълим муҳитида самарали ишлаш олиш ва шу кабилар. БТТЎда юқоридаги каби касбий кўникма ва малакаларни шакллантириш муҳим масалалардан бири бўлиб, уни анъанавий усул ва воситалар билан ҳал қилиб бўлмайди. Бу масалани ҳал қилиш учун Технология ўқитувчиси фаолиятидаги ҳар бир функция-ни шакллантириш учун керакли маълумотларни тўплаб, саралаб, қайта ишлаб, бир тизимга келтириб маълумотлар базаси (МБ) ни ташкил этишга ва уни истеъмол учун тайёрлаб ахборот кўринишига келтириш керак ҳамда бу ахборотлар бўйича технология фани ўқитувчиси фаолияти тўғрисида ахборотлар банки (АБ)ни ташкил этиш керак. МБ Технология ўқитувчиси учун зарурий таълимий манбалардан бири бўлиб қолади. Бу эса ўз-ўзидан сифатли таълим олиб боришга имкон беради. Бундай МБ ва АБ ни тайёрлаш Информатика ва ахборот технологиялари фани ютуқларисиз ҳал қилиб бўлмайди. Бу борада Олий таълим муассасалари олдида узлуксиз таълим тизими ахборот муҳитини яратиш ва улар базасида таълим жараёнининг ахборотлар таъминотини ривожлантириш, ҳамда таълим муассасаларида янги ахборот технологияларини жорий этишнинг ташкилий-услубий негизларини яратишни асосий вазифа қилиб қўйилган.

Бугунги кунда ахборот технологиялари ҳар қандай касбий фаолиятнинг муҳим таркибий қисмидир. Муаммо илмий-назарий таҳлил этиш, педагогик тажриба натижалари асосида биз мутахассисларнинг ахборот тайёргарлигининг касбий йўналтирилган тизимини ишлаб чиқиш методикасини тавсия этамиз:

- стандартлар, малака талаблари, ўқув режаларининг тузилиши ва мазмунини таҳлил этиш асосида БТТЎ касбий тайёргарлигини турли ташкил этувчилар ўртасидаги ўзаро боғлиқлар ва муносабатларни аниқлаш;

- талабалардаги оммавий компьютер саводхонлиги, улардаги ўрта умумтаълим мактабларида

ҳосил бўлган ҳисоблаш техникаси ва информатика воситаларидан махсус кўникмаларга эгаллиги;

-мутахассиснинг ахборот технологиялари соҳасидаги тайёргарлигининг асосий таълимий компонентларини белгилаш (улар таълим олувчига зарурий билим беришга, касбий кўникма ва малакаларини шакллантиришга имкон беради, БТТЎни ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланган ҳолда касбий масалаларини ечишга тайёрлашга хизмат қилади);

-ахборот технологиялари соҳасида таълим олувчиларни ихтисослаштиришнинг йўналишлари ва воситаларини аниқлаш.

БТТЎнинг касбий тайёргарлиғни такомиллаштиришда таълим сифати муҳим аҳамият касб этади. Zero, таълим сифатини таъминлаш ўқув муассаса ривожланишининг асосий сифатларидан биридир. Албатта бугунги кунда таълим тизимида ахборот технологиялари кенг микёсда қўлланилмоқда. Бу эса таълим жараёни ахборот таъминотини қайта кўриб чиқишни ва янгиланган ахборот базаси асосида таълим сифатини бошқариш тизимини лойиҳалаштиришга киришишни тақозо этмоқда. Бу ишлар таълим муассасаларини ахборотлаштиришнинг мақсадли дастурини қабул қилиш ва уни амалда жорий этиш билан узвий боғлиқ.

Таълим муассасаларини ахборотлаштирамасдан туриб, бўлажак мутахассисларни, хусусан БТТЎни касбий (хусусан, ахборот) тайёргарлигини ошириб бўлмайди. Таълим муассасаларини ахборотлаштиришда, энг аввало, куйидаги йўналишларга алоҳида эътибор берилиши лозим:

-маъмурий бошқарув ишини янада такомиллаштириш;

-технологик таълим йўналиши талабаларига ўқитиладиган Ахборот технологиялари курси мазмунини такомиллаштириш;

-янги ахборот технологияларини қўллаш асосида илмий-услубий ва тажриба-эксперимент ишларни такомиллаштириш;

-ўқув жараёнида ва фанлар бўйича дарсларни ташкил этишда ахборот технологияларидан фойдаланиш;

-ахборот технологияларидан фойдаланиб дарс берадиган ўқитувчилар ва бошқа ходимларининг малакасини ошириш бўйича ишларни режа асосида ташкил этиш;

-ахборот марказининг моддий-техник базасини такомиллаштириш.

Ўз навбатида ўқув жараёнида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш куйидаги энг муҳим жиҳатлари билан алоҳида аҳамиятга эгадир:

* дифференциал ва индивидуал ўқитиш жараёнини ташкил қилиши;

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга ошириладиган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора - тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ - 3775 қарори. Тошкент. 2018. [HTTPS://LEX.UZ/DOCS/-3765586](https://lex.uz/docs/-3765586)

² Саъдий Шерозий. Гулистон. Тошкент. Ёшлар нашриёти. 2018. Б.120.

³ Бегимжолов У.Ш., Джураев Р.Х., Исянов Р.Г., Шарипов Ш.С., Адашбоев Ш.М., Цой М.Н. Педагогик таълимни ахборотлаштириш: назария ва амалиёт. Тошкент. 2011. Б.5.

* ўқиш жараёнини баҳолаш, тескари алоқа боғлаши;
* ўзини-ўзи назорат қилиш ва тузатиб бориши;
* ўрганилаётган фанларни намойиш этиши ва уларнинг динамик жараёнини кўрсатиши;

* фан мавзуларида анимация, графика, мултимедиа, овоз каби ахборотли манбалардан фойдаланиши;

* талабаларга фанни ўзлаштириш учун стратегик кўникмалар ҳосил қилиши ва ҳоказо³.

Мамлакатимиздаги бугунги тараққиёт даражасига эътибор берадиган бўлсак Республикамизда ахборотлашган жамият куриш йўлидаги асосий вазифа ахборот майдонининг барча таркибий қисмларини ривожлантириш ва ундаги бошқарув субъектлари фаолиятини рағбатлантиришга қаратилган давлат ахборот сиёсатини ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Шу сабабли ҳам БТТЎни тайёрлашга кўшимча қилиб қўйидаги талабларни қўйиш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз:

- мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишидан келиб чиққан ҳолда, жамият ва давлатнинг замонавий талабларини қондириш, илм-фан, техника ва технологияларнинг илғор ютуқларидан кадрлар тайёрлашда ўзлуксиз фойдаланишга эришиш;

- келгусида, яъни ижтимоий-иқтисодий шароитлар учун ҳам жавоб берадиган кадрлар тайёрлаш сиёсатининг устиворлигига эришиш, таълимда ижобий сифат ўзгаришларига ҳамда юқори самарадорликка эришиш борасидаги илмий-техникавий ва инфорацион маълумотлар базасини яратиш;

- давлат таълим стандартидаги сифат кўрсаткичига ва самарадорликка эришишнинг илмий услубларини ишлаб чиқиш, бу соҳадаги оптимал вариантларни танлашга истиқболли илмий услубий ишланмаларни тайёрлаш зарур;

- таълим шакллари мунтазам равишда оптималлаштириш вазифасини ҳар - бир ўқитувчининг қўндалик касбий фаолиятига айланмоғи зарур ва бунинг натижасида техник ва инсон ресурслари ҳамда уларнинг ўзаро таъсирини ҳисобга олиб, бутун ўқитиш, билимларни ўзлаштириш жараёнини яратиш ва уларни амалиётда қўллаш тизимини яратиш;

- педагогика соҳасидаги Олий таълим муассаларида технологик таълим йўналиши ўқув жараёнини лойихалаштиришда фан, таълим, ишлаб чиқариш интеграциясини эътиборга олиш;

- ўқув режадаги фанлар мазмунини шакллантиришда энг сўнгги технологиялар, замонавий материаллар билан бойитиш ва шу қабилар.

Албатта, бунда ўқув жараёни ҳамда уни бошқариш - ўзига хос мураккаб тизим бўлиб, бу тизимдан фойдаланишнинг самарадорлиги ўқув жараёнини бошқаришнинг оптимал вариантини танлаш билан белгиланади. Таълимни оптимал бошқаришни ташкил қилишда қўйидаги босқичларга қатъий амал қилиш талаб этилади:

- таълим жараёнини бир тизим деб қараб, тизим ва тизим элементлари ҳақида маълумотлар йиғиш ва уларни қўйилган мақсадни эътиборга олган ҳолда синфларга ажратиш;

- таълимни бошқариш алгоритми бўйича йиғилган маълумотлардан фойдаланишга ишчи дастурини ишлаб чиқиш;

- ишлаб чиқилган ишчи дастурни режалаштирилган мақсад бўйича жорий этиш;

- ишчи дастурнинг дастлабки ва оралиқ натижаларини мунтазам равишда назорат қилиб бориш;

- натижаларни таҳлил қилиб, таълимни оптимал бошқариш учун тегишли ростилаш ишларини олиб боришни ташкил қилиш.

Шу сабабли ҳам юқоридаги санаб ўтилган босқичларни таълим жараёнини оптимал бошқаришни кафолатлаш мезонлари деб аташ мумкин⁴.

Кузатиш натижалари бугунги кун талаба - ёшларида ахборот технологияларидан фойдаланишга бўлган қизиқишлари тобора ортиб бораётганлигини кўрсатмоқда. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, БТТЎнинг касбий кўникма ва малакаларини шакллантиришда ўқув жараёнини самарали лойихалаштириш жараёнида мутахассисликка оид интеллектуал дастурлар, электрон дарслик ва ўқув қўлланмалар, тавсияномалардан мақсадли фойдаланиш ниҳоятда муҳимдир.

Тақризчи: доцент Р.М. ЮСУПОВ

³Бегимкулов У.Ш., Джурраев Р.Х., Исянов Р.Г., Шарипов Ш.С., Адашбоев Ш.М., Цой М.Н. Педагогик таълимни ахборотлаштириш: назария ва амалиёт. Тошкент. 2011. Б.5.

⁴Тўрақулов Х.А., Файзиматов Б.Н., Убайдуллаев С., Тўрақулов О.Х., Ҳамидов Ж. А. Техника фанларини ўқитишга янги педагогик технологияларни қўллашнинг илмий - педагогик асослари. Ўқув қўлланма. Фаргона. Техника. 2003. Б.65.